

Summary

Gavriluk Y. O. To the problem of the ban of ensure the claim in the cases concerning the appeal of the acts and actions of the High Council of Justice. — Article.

This article is devoted to innovations in the legislation, caused by the Law in force No 2181-VI amending certain Legislative Acts in relation to the Prevention of Abuse of the Right to Appeal, adopted by the Verkhovna Rada on 13 May 2010. The attention in the article is focused on the problem of prohibition the security for a claim during the production of separate categories of cases.

Keywords: the acts, actions, inactivity of the High Council of Justice, the appeal, the security for a claim.

УДК 342.565.2:342.33

В. А. Григор'єв

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ПРИРОДА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ В СИСТЕМІ ПОДІЛУ ВЛАДИ

Глобальний процес демократизації громадського життя не може не впливати на розвиток інституту конституційного контролю. Процес демократизації громадського життя торкнувся всіх країн, які переходять від авторитарних і тоталітарних режимів до демократії. Ця теза безпосередньо стосується як пост-соціалістичних держав, так і країн, які розвиваються. Однак досвід розвитку інституту конституційного контролю у світі досить різноманітний.

Конституційний Суд в Україні є вищим конституційним органом у державі. Він займає вище становище в механізмі конституційного контролю, не піднаглядний ніяким інстанціям, його рішення носять обов'язковий характер, у тому числі й для інших вищих органів влади. Він зв'язаний при здійсненні судочинства тільки Конституцією України як вершиною правової системи країни й Законом «Про Конституційний Суд України». Враховуючи такий особливий статус Конституційного Суду в системі органів державної влади, тільки його компетенція, поряд з компетенцією Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів, визначена безпосередньо й досить розгорнуто в самій Конституції (розділи IV, V, VI Конституції України) [1].

Конституційний Суд є правовим інститутом, але він діє як у системі правових, так і в системі політичних відносин. Він ухвалює свої рішення на основі Конституції, що має політико-правовий зміст і значення, і тому виступає як політико-правовий інститут. Не враховувати політичної ролі конституційних судів і їх впливу, який вони оказують на політику, було б очевидно помилкою. Представники «політичної юриспруденції», одним із засновників якої є американський юрист Р. Паунд, вважають, що необхідно вивчати процес відправлення правосуддя в контексті більш широкого політичного процесу, юристам необхідно ухвалювати поточні проблеми державної політики, а не займатися чисто доктринальними диспутами. У цьому зв'язку, на думку А. Р. Крусан, зростає потенціал конституційної юстиції, яка може не тільки

ефективно впливати правовими способами на політичну, соціальну, економічну ситуацію в країні, але суттєво впливати на всі елементи конституціоналізму [2, 110]. А. М. Мироненко відзначає, що однією з проблем конституційної юстиції є те, що Конституційний Суд відкидає раціоналістичне праворозуміння сучасної «елегантної» юриспруденції й перебуває в мережах твердого юридичного позитивізму й неопозитивізму, вузького нормативного праворозуміння. У цьому зв'язку уявляється справедливою думка М. Ф. Орзіха про необхідність звернутися до практики «живого права», вимірам її юридичної й соціальної ефективності [3].

Враховуючи, що сама Конституція є політико-правовим документом, діяльність по її захисту не може не мати політичного значення. Конституційний суд, виступаючи як орган правосуддя, є гарантом стабільності, розвитку політичних процесів у рамках Основного Закону країни. Про таку роль органу конституційної юстиції говорив канадський учений Д. Мілн, оцінюючи третейську роль Верховного Суду Канади в розв'язку конфліктів між федеральною владою й провінцією. Він указував, що конституційний поділ влади між двома державними рівнями — федеральним урядом і урядом федерацій примушує суди завжди виступати посередниками в рішенні вкрай складних політичних питань [4, 126–131].

Політизація діяльності конституційних судів іноді закладається й у самім законодавстві. Так, наприклад, ч. 2 ст. 7 раніше діючої Конституції Російської Федерації (1992 р.) указувала на неприпустимість заснування й діяльності партій, громадських організацій і рухів, які мають мету насильницької зміни конституційного ладу й порушення цілісності Російської Федерації, підрив безпеки держави, утворення не передбачених Конституцією й законами Російської Федерації структур влади, незаконних збройних формувань, розпалення національної й релігійної ворожби, включаючи й пропаганду різних форм дискримінації за ознаками етнічної, національної, расової й релігійної приналежності. Дана норма поставила Конституційний Суд у становище, коли він повинен був відповідати на запитання, якою мірою створення (організаційний аспект) і діяльність (функціональний аспект) політичної партії, громадської організації й масового руху небезпечні для конституційного ладу держави.

Саме в останньому випадку дуже гостро виникала проблема розмежування права й політики, правового розв'язку й акту політичної волі. Стаття 125 чинної Конституції Російської Федерації (1995 р.) виключала з компетенції Конституційного Суду перевірку конституційності політичних партій [4, 126–128]. Однак, як відзначає Б. С. Ебзеев, конституційному правосуддю іманентна політична функція. Багато в чому завдяки їй держави романно-німецького права віддали перевагу самостійному й незалежному від судів загальної юрисдикції інституту конституційного контролю, а не вповноважили по здійсненню конституційного контролю верховні суди.

Вирішуючи виключно питання права, Конституційний Суд визначає правові границі, у тому числі й політики, політичних відносин. Застосовуючи конституційні норми до тих або інших політичних подій, Конституційний Суд

вирішує не політичні, а правові питання, утримуючи політику у встановлених конституційно-правових границях. Усе це впливає на політичні відносини, але при цьому Конституційний Суд виступає не як учасник політичного процесу, а як суб'єкт правової охорони Конституції. Будучи органом спеціальної юрисдикції, Конституційний Суд не інтегрований у жодну сферу влади. Він самостійна структура державної влади — орган держави спеціального призначення, що дає підставу затверджувати про новий механізм взаємодії влади, яка не може бути зведена до законодавчої, виконавчої, судової влади [5, 30].

На думку М. В. Тесленко, Конституційний Суд України є органом конституційного контролю й по своїй правовій природі належить до судової гілки влади. Тобто якщо зміст конституційної юрисдикції — конституційний контроль, то його форма — конституційне правосуддя [6, 33]. На наш погляд, Конституційний Суд суттєво відрізняється від інших судових органів по своїй компетенції, організації, процедурі діяльності, механізму виконання ухвалених рішень. Він здійснює особливий вид правосуддя — конституційне, застосовуючи при цьому особливу правову процедуру — конституційне судочинство.

На думку В. О. Гергелійника, діяльність Конституційного Суду заснована на принципах: верховенства права; здійснення конституційної юстиції тільки Конституційним Судом України; незалежності й рівноправності суддів; колегіальності; процесуальної рівноправності сторін; гласності; повноти й всебічності розгляду справ, обґрунтованості ухвалених рішень [7]. Принципи діяльності Конституційного Суду схожі із принципами діяльності інших судів, однак Конституційний суд не розглядає конкретні кримінальні, цивільні, адміністративні справи й не застосовує правові норми до конкретних випадків.

А. О. Селіванов указує, що Конституційному Суду лише властиві судові функції, які забезпечують досягнення верховенства Конституції щодо яких-небудь нормативно-правових актів [5, 30]. А. В. Портнов обґрунтував потребу розробки й прийняття окремого закону, який регулює конституційні процесуальні відносини в сфері розвитку конституційного судочинства, указує на наявність у них особливостей. На його думку, вони й дозволяють відмежувати їх від інших процесуальних відносин — кримінально-процесуальних, цивільно-процесуальних, адміністративно-процесуальних [8, 30].

Тільки Конституційний Суд наділений функцією конституційного контролю і є єдиним органом, який має право перевіряти конституційність законів і інших правових актів, вирішувати суперечки про компетенцію між законодавчими, виконавчими й судовими органами влади, давати загальнообов'язкове тлумачення Конституції. Рішення Конституційного Суду обов'язкові для всіх органів влади, у тому числі й для Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, судових органів влади. Однак це зовсім не означає, що Конституційний Суд піднімається над цими органами. Над ними — Конституція, верховенство й безпосередня дія якої й покликано підтримувати Конституційний Суд.

При здійсненні своїх функцій і повноважень, пише А. О. Селіванов, Конституційний Суд незалежний від будь-яких органів державної влади й підко-

ряється виключно Конституції [5, 30]. Ця обставина, на наш погляд, а також його конституційна компетенція, вища юридична чинність його рішень, роль у забезпеченні балансу гілок влади об'єктивно визначають статус Конституційного Суду як органа одного рівня з вищими ланками законодавчої й виконавчої влади, що й відрізняє його від Верховного Суду України. Саме через Конституційний Суд судова влада включається в баланс влади. Тому він не тільки особливий судовий орган, частина судової влади, але й один з вищих конституційних органів. У цьому проявляється його двоєдина правова природа [9, 60]. Про двоєдину правову природу Конституційного Суду Російської Федерації — й як органу правосуддя, й як органу конституційного контролю пише також і Б. С. Ебзєєв. Він відзначає, що Закон про Конституційний Суд Російської Федерації 1994 р. розглядає Конституційний Суд як судовий орган конституційного контролю, який самостійно й незалежно здійснює судовий зв'язок через конституційне судочинство. Таке визначення, на його думку, у концентрованому виді виражає основні характеристики Конституційного Суду, його функціональне призначення (здійснення конституційного контролю), статус (судовий орган), основні принципи діяльності (самостійне й незалежне здійснення судової влади), процесуальну форму діяльності (конституційне судочинство) [4, 121].

Згідно з Конституцією України Конституційний Суд України відноситься до системи правосуддя, самостійно й незалежно здійснює судову владу шляхом конституційного судочинства (ст. 124), забезпечує верховенство й пряму дію Конституції України на всій її території. Конституційний Суд є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні (ст. 147). Ніякий інший державний орган, крім Конституційного Суду, не має права виконувати функції конституційного контролю. Функціонування спеціального органу юрисдикції, який забезпечує конституційність правових актів, є визначальною рисою конституційного порядку в демократичній, правовій державі [10, 86–87].

У випадку визнання Конституційним Судом актів або їх окремих положень неконституційними вони втрачають силу. У зв'язку із чим конституційні суди вже давно називають «негативними законодавцями». Однак у певному змісті вони є й «позитивними законодавцями», що також характеризує юридичну природу Конституційного Суду. Рішенням Конституційного Суду властивий нормативно-інтерпретаційний, прецедентний характер, узагальненість і обов'язковість [9, 61]. Це стосується його рішень і про офіційне тлумачення Конституції, і про конституційність актів, і по спорах про компетенцію, тим більше що тлумачення Конституції не як спеціальної правомочності, а як суті діяльності Конституційного суду властиве кожному рішенням. Ще один з «батьків-засновників» США А. Гамільтон писав в XVIII в., що «тлумачення законів — властива судам сфера діяльності» [11, 505]. Реально майже всі вони містять правоположення, які, маючи нормативно-інтерпретаційний характер, у своїй сукупності окреслюють конституційно-правовий простір, в якому повинні діяти суб'єкти права. У цьому можна побачити роль Конституційного Суду в правоутворенні, у формуванні «живого» конституційного права [12].

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30 ; ...зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV (2222-15) від 8 груд. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2.
2. Крусян А. Р. Конституція в системі сучасного конституціоналізму: теорія і українські реалії // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. — О., 2007. — Т. 6.
3. Орших М. Ф. Судебна власть в умовах реформаторських очікувань «нової конституційно-правової ери» в Україні // Юридический вестник. — 2007. — № 1. — С. 28–35.
4. Эбзеев Б. С. Конституция. Правовое государство. Конституционный суд: учеб. пособие для вузов / Б. С. Эбзеев. — М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1996. — 349 с.
5. Селіванов А. О. Верховенство права в Конституційному правосудді: аналіз конституційної юрисдикції / А. О. Селіванов. — К.; Х.: Акад. прав. наук України, 2006. — 400 с.
6. Тесленко М. В. Конституційна юрисдикція в Україні: навч. посіб. / М. В. Тесленко. — К.: Школа, 2003.
7. Гергелійник В. О. Правові проблеми становлення і функціонування конституційної юстиції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / В. О. Гергелійник. — К., 1999. — 203 с.
8. Портнов А. В. Торетичні основи формування конституційного судочинства в Україні: монографія / А. В. Портнов. — К.: Логос, 2008. — 135 с.
9. Кряжков В. А. Конституционная юстиция в Российской Федерации: учеб. пособие / В. А. Кряжков, Л. В. Лазарев. — М.: БЕК, 1998.
10. Юридический конфликт: процедуры решения. — 1995.
11. Федералист. Политические эссе А. Гамильтона, Дж. Мэдисона и Дж. Джея.
12. Лазарев Л. В. Конституционный Суд России и развитие конституционного права // Журнал российского права. — 1997. — № 11. — С. 3–13.

Анотація

Григор'єв В. А. Політико-правова природа Конституційного Суду в системі поділу влади. — Стаття.

У статті досліджується політико-правова природа Конституційного Суду, його місце й роль у системі поділу влади. Відзначається, що Конституційний Суд як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, вирішуючи виключно питання права, визначає правові границі, у тому числі й політики, політичних відносин у рамках Основного Закону країни. Конституційний Суд не інтегрований у жодну сферу влади, володіючи властивими йому судовими функціями, є самостійним органом держави спеціального призначення, тому що наділений функцією конституційного контролю. Особлива увага приділяється його рішенням, що носять нормативно-інтерпретаційний і прецедентний характер з властивою їм узагальненістю й обов'язковістю і що у своїй сукупності окреслюють конституційно-правовий простір, в якому повинні діяти суб'єкти права.

Ключові слова: правовий інститут, орган правосуддя, політичні процеси, судова влада, конституційний контроль, правова охорона Конституції, політико-правовий документ, правові акти, рішення Конституційного Суду.

Аннотация

Григорьев В. А. Политико-правовая природа Конституционного Суда в системе разделения властей. — Статья.

В статье исследуется политико-правовая природа Конституционного Суда, его место и роль в системе разделения властей. Отмечается, что Конституционный Суд как единственный орган конституционной юрисдикции в Украине, решая исключительно вопросы права, определяет правовые границы, в том числе и политики, политических отношений в рамках Основного Закона страны. Конституционный Суд не интегрирован ни в одну сферу власти, обладая собственными ему судебными функциями, является самостоятельным органом государства специального назначения, так как наделен функцией конституционного контроля. Особое внимание уделяется его решениям, носящим нормативно-интерпретационный и прецедентный характер с присущей им обобщенностью и обязательностью и в своей совокупности очерчивающих конституционно-правовое пространство, в котором должны действовать субъекты права.

Ключевые слова: правовой институт, орган правосудия, политические процессы, судебная власть, конституционный контроль, правовая охрана Конституции, политико-правовой документ, правовые акты, решения Конституционного Суда.

Summary

Grigoryev V. A. Political legal nature of the Constitutional Court in the powers division system. — Article.

The political legal nature of the Constitutional Court, its place and role in the powers division system is being investigated in the given article. It is mentioned that the Constitutional Court as an only body of constitutional jurisdiction in Ukraine, solving the problems exceptionally of the right, defines the legal borders including policy, political relations in the frames of the Basic Law of the power, possessing its characteristic forensic functions and is the independent body of the state for special purpose because of having the constitutional control function. Special attention is paid to the decisions, having normative- interpretating and precedential character with inherent generalization and obligeness and in the totality framing the constitutional legal space where the legal subjects must be acting.

Keywords: legal institute, justice body, political processes, forensic power, constitutional control, legal protection of Constitution, political legal document, legal acts, decisions of Constitutional Court.

УДК 342.52(477)

А. А. Езеров

ИНСТИТУТ ДОСРОЧНОГО ПРЕКРАЩЕНИЯ ПОЛНОМОЧИЙ ПАРЛАМЕНТА: УКРАИНСКИЙ ОПЫТ

В современной мировой конституционно-правовой практике институт роспуска парламента функционирует в качестве важного механизма сдержек и противовесов и характерен преимущественно для стран с парламентарной формой правления. По общему правилу этот механизм обеспечивает дееспособность и легитимность правительства, а его целью признается «установление сбалансированных взаимосвязей между законодательной и исполнительной властями» [15, 270].

Отечественная конституционно-правовая практика последних лет ярко продемонстрировала недостатки в правовом регулировании досрочного прекращения полномочий парламента в Украине. Неоднократные попытки Президента Украины в 2007 и 2008 годах реализовать свое право досрочно прекратить полномочия парламента (п. 8 ч. 1 ст. 106 Конституции Украины) ни разу не увенчались успехом. Поэтому на определенном этапе вопрос совершенствования данного правового института являлся достаточно актуальным, поскольку существование правовых норм, применение которых невозможно, не содействует повышению авторитета Конституции. Однако после признания неконституционными поправок 2004 года речь скорее может идти о воссоздании этого института с учетом опыта его функционирования.

В Украине установлена смешанная форма правления; кроме того, до отмены «политреформы—2004» [2] формирование парламентарского большинства было институционализировано и подробно регламентировано, что не имело аналогов в мире. Всё это обусловило значительную специфичность института досрочного прекращения полномочий парламента в нашей стране. Во-первых, глава госу-